

Critica religioasă a socialismului și anti-modernitatea politică la René Guénon¹

René Guénon, *Autoritate spirituală și putere temporală*

traducere de Daniel Hoblea, Ed. Herald, București, 2010, 143 p. ISBN 978-973-111-152-0

René Guénon (1886-1951)¹ este un autor eclectic, criticat de unii și apreciat de alții. Umberto Eco remarcă faptul că metoda argumentativă, în general, se întemeiază mai curând pe analogie decât pe principiile raționalității occidentale (terțul exclus și non-contradicția). Astfel se explică receptivitatea diferită de care se bucură autorul de expresie franceză: de la relativă simpatie în domeniul studiilor religioase la reținere în studiile politice. Problema se pune cu mai multă gravitate atunci când în discuție sunt lucrări hibride, așa cum este cazul cărții *Autoritate spirituală și putere temporală* (în original, *Autorité spirituelle et pouvoir temporel*, Paris, 1929). Socotind că debutul editorial l-a avut în 1921 (*Introduction générale à l'étude des doctrines hindoues*), iar ultima carte antumă a apărut în 1946 (*La grande triade*), atunci lucrarea recenzată în rândurile de față se situează la începutul carierei de autor. Prin urmare, atenția acordată acestei lucrări se justifică nu doar pe considerentul subiectului (abordare tematică), ci și din perspectiva locului pe care îl ocupă în biografia sa intelectuală (abordare de istorie a ideilor). Oricât de folositoare ar fi aprecierea acestei cărți în contextul celorlalte pe care le-a scris și publicat, recenzia de față va da seama doar despre semnificația tematică. Astfel, așa

cum reiese încă din titlu, cartea se ocupă despre legătura dintre autoritatea spirituală și puterea temporală, cu aplecare directă asupra chestiunii socialismului. De la bun început trebuie spus că René Guénon se situează în avangarda autorilor care vor căuta să înțeleagă socialismul și comunismul din perspectivă religioasă. Dacă acesta reprezintă punctul comun al unui întreg șir de generații de gânditori (René Guénon, Nikolai Berdiaev, Eric Voegelin, Raymond Aron, Leszek Kolakowski, Alain Besançon, etc), ceea ce-i deosebește în mod categoric este abordarea.

Îmi propun să arăt faptul că René Guénon, într-un fel, reprezintă o voce singulară. Dacă mulți autori tind să creadă că ideologiile politice reprezintă variante secularizate ale teologiilor (confesionale) creștine (în orizontul de gândire al lui Carl Schmitt), Guénon explică apariția socialismului ca o consecință a întâietății pe care puterea temporală o capătă în fața autorității spirituale. În felul acesta, Guénon propune o viziune politică anti-modernă², în măsura în care înțelegem prin modernitate politică nici superioritatea religiei/autorității spirituale (în fața politicului/puterea temporală (varianta teocrației/papismo-vezarism) și nici invers (varianta totalitarismului politic/vezaro-papism), ci separația celor două care conferă fiecăruia o anumită autonomie

1 Această lucrare a fost finanțată din contractul POSDRU/159/1.5/S/140863, proiect strategic ID 140863 (2014), cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013.

2 Mulțumesc d-nei Prof. Dr. Alexandra Ionescu pentru această sugestie, făcută în contextul unei discuții pe o variantă inițială a acestui text, în 2012.

(cu primatul legal al puterii temporale, drept unică forță legislativă)³. Prin urmare separația (Biserică-Stat, religie-politică, privat-public, etc) ca piatră de temelie a modernității exclude orice formă de organicism. Desigur că argumentația lui Guénon, în virtutea eclecticismului și metodei care o caracterizează, prezintă numeroase probleme și din punct de vedere teologic, însă în paginile de față vor fi avute în vedere doar chestiunile de interes pentru știința politică. Astfel, dacă socialismul și comunismul pot fi explicate ca produse ale unei anumite variante de organicism (aceea în care baza ajunge să ia locul vârfului, adică temporalul/politicul să-și adjudece primatul în fața spiritualului/religiosului), în mod sigur soluția la socialism și comunism nu trebuie să fie o altă variantă de organicism (spiritual vs. temporalul), ci separația cu respectarea autonomiei fiecărui domeniu. Greșeala de soluție izvorăște în mod direct din metoda defectuasă la care autorul recurge: regimul castelului din hinduism (în care la vârf se află spiritualul, iar la bază șerbii) nu poate fi extrapolat la tipologia Stat-Biserică din creștinism. Metoda analogiei își poate dovedi utilitatea, însă numai în anumite condiții (să fie ponderată de recursul la alte metode, să fie aplicată la domeniul specific, etc).

Din punct de vedere al structurii cărții, cele nouă capitole propun o abordare de următorul tip: problematizarea termenilor (autoritate spirituală-putere temporală, cunoaștere-acțiune), ilustrarea istorică a dependenței temporalului de spiritual ca principiu al ordinii, revolta temporalului împotriva spiritualului ca început al dezordinii și revolta domeniilor inferioare față de cele superioare, ca început al sfârșitului.

Așa cum a fost spus, apariția cărții în limba franceză are loc într-o

perioadă ce cunoaște un interes tot mai mare față de relația dintre „*religie și politică, ca formă specială a raportului spiritual-temporal*” (p. 7). Dacă aceste discuții nu au ajuns, la acea vreme, prea departe este pentru că „*nimeni n-a părut preocupat să situeze mai întâi chestiunile pe adevăratul lor teren, să distingă într-un mod precis între esențial și accidental, între principiile necesare și circumstanțele contingente*” (pp. 8-9), de unde inevitabila confuzie care caracterizează lumea modernă. Prin urmare, încă din prefață, autorul aduce la cunoștința cititorului metodologia lucrării care este una a separațiilor (aproape într-o manieră kantiană): esențial – accidental, principiu – circumstanță, necesitate – contingență. Dar pentru că separația ca principiu metodologic implică ierarhia ca valoare, abordarea relației dintre domeniile politic și religios pare destul de tradițională (pre-modernă). Acest lucru este asumat în măsura în care nu ezită să-și înștiințeze cititorii despre o anumită subiectivitate: „*[...] afirmarea supremației spiritualului asupra temporalului va face tocmai obiectul acestui studiu*” (p. 14). Ce înseamnă însă abordare tradițională? Acest lucru implică un tip de lectură, în baza metodei analogiei, care angajează filosofia grecească (într-un mod indirect), religiile orientului îndepărtat (îndeosebi hinduismul) și creștinismul în ceea ce acestea au în comun: întâietatea domeniului spiritual asupra celui temporal, al religiei asupra politicii, al cunoașterii asupra acțiunii. Strict în ceea ce privește această discuție, evidențierea similitudinilor între concepțiile hinduse, grecești și creștine (care, pe alocuri, produce confuzie!) vine să scoată în lumină „*pura spiritualitate primordială*” în care s-a aflat umanitatea la începuturi (p. 16). Această unitate sau armonie inițială a fost alterată, la început prin simple distincții, iar apoi prin distincții care au produs opoziții și rivalități (p. 20).

Plecând de la realitatea unității spirituale primordiale și a distincțiilor ulterioare, René Guénon ia ca paradigmatică religia hindusă și, implicit,

3 Această idee străbate întreaga operă a lui Pierre Manent, discipolul lui Raymond Aron. Dacă s-ar cere precizarea unei lucrări unde această temă să fie cel mai clar formulată, atunci probabil că *Pierre Manent, O filozofie politică pentru cetățean, traducere de Mona Antohi (București: Humanitas, 2003)* ar fi cea mai bună opțiune.

societatea indiană. În hinduism, autorul găsește cea mai bună ilustrare atât a armoniei inițiale, cât și a distincțiilor (sub forma celor patru caste) care au evoluat mai mult sau mai puțin în rivalități. Prin urmare, analiza societății indiene întemeiate pe caste nu pare să aibă pentru scopul autorului decât un sens didactic. Aici se poate purcede la cel mai productiv efort arheologic pentru a înțelege motivul pentru care spiritualul cunoaște întâietate asupra temporalului și, mai ales, justificarea triumfului final, în ciuda unui prezent care îi confirmă disoluția totală: „[...] în toate conflictele ce pun față în față puterea temporală cu autoritatea spirituală, putem fi siguri că, oricare ar putea fi aparențele, cea din urmă va avea întotdeauna ultimul cuvânt” (p. 139). Sensul didactic al opțiunii pentru societatea hindusă este mărturisit chiar de autor: „În cazurile normale, există întotdeauna ceva comparabil cu instituția castelor, cu adaptările cerute de condițiile proprii unui popor sau altuia; însă organizarea pe care o găsim în India reprezintă tipul exemplar, ca aplicație a doctrinei metafizice în ordinul uman, și ar fi suficient doar acest motiv pentru a justifica limbajul pe care l-am adoptat” (pp. 53-54). Pentru a-și exemplifica afirmația, Guénon remarcă paralelismul remarcabil dintre India și „organizarea socială a Evului Mediu occidental”: casta Brahmanilor își află corespondentul în cler; casta Ksatriyași are ca echivalent european nobilimea; casta Vaisyași-lor – negustorimea iar Sudrașii – șerbii (p. 54).

Fie că vorbim despre castă în India, fie despre clasă în Europa medievală, distincția reflectă clasificarea naturală, iar aceasta legitimează repartizarea funcțiilor sociale: „ordinea socială traduce raporturile ierarhice ce rezultă din natura ființelor” (pp. 18-19). Brahmanii sau clerul sunt chezașii autorității spirituale, iar Ksatriyașii sunt chezașii puterii temporale. Cum se poate remarca, René Guénon manifestă o atenție deosebită față de distincția terminologică și sensul pe care fiecare termen îl subînțeinde. Astfel că pentru ordinul spiritual

specifică este noțiunea de „autoritate” (care este interioară, „se afirmă prin ea însăși”), în vreme ce pentru ordinul temporal specifică este „puterea” care inducând ideea de forță materială, manifestându-se în afară prin mijloace externe (pp. 29-30). Întrucât, așa cum a fost spus, clasificarea acestor ordine pleacă de la naturile diferite, funcțiile care emană din acestea sunt și ele specifice. Autoritatea spirituală îndeplinește funcția de conservare și comunicare a tradiției, după care urmează în mod secundar funcția ritualică care necesită cunoașterea învățăturii; puterea temporală are funcția guvernării care trebuie înțeleasă ca instrument de menținere a ordinii (prin administrație și sistem judiciar, respectiv militar). Atributele autorității spirituale sunt adevărul, înțelepciunea, cunoașterea, iar ale puterii temporale puterea, posesiunea, dominația (pp. 30-34). Dacă ceea ce a fost spus până aici despre natura diferită și funcțiile specifice îndeplinite de cele două domenii, aceasta nu este decât clasificare. Principiul ierarhiei înseamnă că puterea temporală este subordonată autorității spirituale întrucât aceasta îi furnizează principiile și mai ales puterea de a acționa. Cu alte cuvinte, sabia, balanța și sceptrul prin care este simbolizată cel mai adesea puterea temporală n-au nicio vigoare în absența legitimității și a cunoașterii pe care o poate transmite doar autoritatea spirituală. Ierarhia este întărită de faptul că dacă fiecare castă inferioară se raportează la cea superioară, casta cea mai înaltă se raportează direct la sacru. Aici autorul din nou distinge cu precauție între sacru și religios care, departe de a fi echivalente, al doilea este cuprins în primul (p. 32).

Ierarhia înseamnă ordine. Dacă confuzia are loc, se întâmplă pentru că ierarhia a fost răsturnată, iar raporturile inversate. Acțiunea (specifică temporalului) care nu pornește din cunoaștere (apanajul spiritualului) nu înseamnă nimic altceva decât simplă agitație (p. 49). Astfel, clasificarea care a rezultat din spargerea unității primordiale, continuă mai departe în rivalitate sau separație radicală, ambele fiind manifestări ale

lumii moderne (p. 46). Dacă este vorba despre rivalitate sau chiar luptă între cele două domenii, aceasta este una pentru supremație (p. 28): „[...] se poate ajunge ca Ksatriyașii, atunci când se revoltă împotriva autorității spirituale, să nu mai admită caracterul relativ și subordonat al acestor cunoștințe, să le considere în același timp drept ale lor și să nege că le-au primit de la Brahmani [...] Rezultă de aici, în concepțiile Ksatriyașilor revoltați, inversarea raporturilor normale între principii și aplicațiile lor, sau uneori, în cazurile împinse la extrem, chiar negarea pur și simplu a oricărui principiu transcendent” (p. 38). Dacă răsturnarea ierarhiei produce dezordinea, iar acțiunea ruptă de cunoaștere produce agitația, expresiile concrete ale dezordinii și a agitației, am putea spune, sunt individualismul în relațiile inter-umane și naturalismul în relația omului cu mediul înconjurător. Motivul acestui individualism este acela că revoltându-se împotriva autorității spirituale, „singura care se raportează la supra-individual”, are loc „reducerea întregii civilizații doar la elementele umane” (p. 83). Negarea autorității spirituale nu înseamnă doar renunțarea de a se raporta la supra-individual, ci și negarea imuabilității, un alt principiu al acesteia. Astfel, omul este redus la starea de individ tocmai pentru că întreaga ființă îi este supusă devenirii, or „ceea ce permite depășirea individualității este principiul imuabil al ființei” (p. 87). Astfel, vedem starea de individ a omului modern născută din efectul conjugat al raportării doar la „elementele umane” și al capitulării în fața a ceea ce înseamnă schimbare sau devenire. Din punctul de vedere al istoriei europene, în revolta puterii temporale față de dependența de autoritatea spirituală, Guénon identifică două momente: desființarea Ordinului Templierilor de către Papa Clement al V-lea la solicitarea regelui Filip cel Frumos (începutul sec. XIV) și apogeul („reușita cea mai completă”) rupturii prin crearea Bisericii naționale de către schisma Regelui Henric al VIII-lea față de Biserica Romano-Catolică (sec. XVI).

Prin „aservirea spiritualului față de temporal”, religia devine în mâinile puterii temporale un mijloc de dominare (p. 101), adică o simplă anexă a statului. Desființării ordinului templierilor (și, în strânsă legătură acest moment, arestarea papei, mutarea sediului pontifical la Avignon, precum și schisma henriciană ce a produs anglicanismul) i-a urmat gallicanismul lui Ludovic al XIV-lea. Astfel, pe parcursul perioadei cuprinse între începuturile secolelor XIV și XVIII, are loc revolta temporalului față de spiritual. Întrucât revolta față de domeniul superior nu poate avea succes decât cu ajutorul domeniului inferior, René Guénon constată că „sprijinit de regalitate, protestantismul i-a distrus acestuia dreptul divin” care înseamnă „garanția stabilității și fundamentul real al legitimității sale”. Prin urmare, regalitatea și-a periclitat singură poziția prin ascensiunea burgheziei care la sfârșitul secolului XVIII avea să producă revoluția. Aceeași burghezie care în succesul său se va spirjini pe proletariat care va deveni învingător la momentul în care René Guénon scria aceste rânduri (Revoluția sovietică).

Modernitatea politică, născută în perioada revoluțiilor britanică (1689) – americană (1776) – franceză (1789) și consfințită în anul revoluționar european din 1848, reprezintă o categorie ambivalentă, cu aspecte pozitive și negative. Dacă este just să considerăm socialismul și comunismul drept proiecte de modernitate, critica acestora nu trebuie să presupună, cum este cazul cărții lui René Guénon, întoarcerea la pre-modernitate care, în condițiile validării democrației liberale ca modernitate politică bazată pe separație, ar însemna anti-modernitate. Indiferent de cum este concepută și indiferent de ce proiecte i-a dat naștere (socialism, comunism, liberalism, etc), modernitatea nu se bazează pe întoarcerea în timp, la un presupus model primar. Modernitatea presupune o evoluție, adică gândirea unor forme (politice) noi la problemele (sociale) pe care le ridică prezentul. Cartea lui René Guénon nu poate fi citită ca o soluție decât cu riscul de a greși.

Dar merită, totuși, citită din perspectiva distincțiilor conceptuale pe care le-am arătat. Un exemplu contrar la abordarea lui Guénon poate fi socotit curentul creștinismului social, cu precădere în varianta franceză, al cărui unic reprezentant în spațiul românesc interbelic a fost Bartolomeu Stănescu, Episcopul ortodox al Râmnicului Noul Severin⁴. Nucleul acestei viziuni este precizarea separației sub forma complementarității dintre spiritual și temporal, rezultată la rândul ei din principiul diviziunii mun-

4 Introdus în atenția științei politice de către profesorul Daniel Barbu în lucrarea *Șapte teme de politică românească* (București: Antet, 1997), gândirea social-creștină a Episcopului Stănescu a fost sistematizată de Cătălin Raiu în *Democrație și Statolatricie. Creștinismul social la Bartolomeu Stănescu, Episcopul Râmnicului Noul Severin (1875-1954)*. București: Editura Universității din București, 2014; a se vedea în special Cap. 6 Modernitatea politică în lectura lui Bartolomeu Stănescu, pp. 253-271.

cii în contextul diversificării nevoilor sociale din modernitate: „*Temporalul* este pentru omenire funcțiunea socială, prin care se întrețin și se organizează *puterile egoistice* ale oamenilor; și ținta lui este *pâinea*, iar sprijinul lui este *arma*. *Spiritualul* din potrivă este pentru omenire funcțiunea socială prin care se întrețin și se organizează *puterile altruistice* ale oamenilor; și ținta lui e *îndumnezeirea* omului, iar sprijinul lui sunt *dragostea și jertfirea* de sine. Prin temporal suntem legați de carne și de cele ale cărnii; și personificarea lui o avem în *Stat*. Prin spiritual dinpotrivă suntem legați de spirit și de cele ale spiritului; și personificarea lui o avem în *Biserica*”⁵

Nicolae Drăgușin

[Christian University „Dimitrie Cantemir” București]

5 Arhiepiscopul Vartolomeu S. Băcăoanu *apud* Raiu, *Democrație și Statolatricie*, 312.